

נתב"ג, בצהריים. יצא לי אלכס ליבק. פועלים סינים, שניפרד מהם רק בשער 55 הטיסה לשנחאי בנמל התעופה של מוסקבה, בדרך לאורנגי, ועובדת ניקיון, סלבית בעליל, שאספה את השקיות הריקות שהותירו אחריהם הנוסעים שעלו על טיסת אירופלוט. במוסקבה קראתי בקירילית: בורגר קינג.

בישקק, בזאר אוש. קול נשי מקריא בלי הרף הודעות ברמקול. במוזיאון ההיסטורי מציגות tableaux vivants נהדרות מברונזה סצינות מחייו הפוליטיים של לנין מוגדל פי שניים. כולם כמעט אסיאתים, והרחוב, כמעט כולו, רוסי. בקבוק וודקה קטן - חמישה שקלים.

קירגיסטן, הדרך לאיסי-קול. פח. גגות הבתים כמעט כולם, ציפוי כיפות המסגדים, ומכולות, שהוסבו לכל מיני דברים - חנויות, משרדים, דוכנים, מוסכים (בשתי קומות) ופעם אחת גשר, והן ממתנות בשולי ערים ועיירות וכפרים שיעשו אתן דברים. אלתור או מחזור או שימור, שבמקומותינו מתלווה להם הגות. וגם השערים: גדולים, דרמטיים אפילו, בירוק או כחול, שגדר כלונסאות או אבן נמתחת מהם, מקיפה מתחם - בניין מרכזי, לפעמים עוד אחד, כמה ביתנים וסככות לבעלי החיים, ושורת עצי תפוח עמוסי פרי אדום, מפתה עד כאב, בחזית. ומול הסימון העוטף המובהק הזה - הצהרתי, הגנתי או פונקציונלי - ולעומת הלבוש המכסה והתיקים החבילות הארוזים יפה-יפה, מתייצבים בתי השימוש בתחנות הדרכים - פרוצים. אפילו יותר מהדיקטים הדקים האלגנטיים של נמלי תעופותינו. אינטימיות היא עסק מתעתע.

קירגיסטון, אלטין אמשאן. בתוך נוף הרים אלפיני, בלב עמק מוריק מוקף הרים מושלגים, עם בקתות עץ, גגות מחודדים, גרזן ושבבים, עומד גבר גלוח ראש, לבוש מכנסי דגמ"ח, אפוד מנומר, נעלי פלדיום וכובע מצחיה ומסביר לנער צהוב בעדינות אין קץ איך לפרוט לה בגיטרה. אחר כך הוא שר לו חרישית סולם. הילד מזייף מאוד. הוא מאמן שחייה מנובוסיבירסק, שבא עם משפחתו לחופשה בהרים, על סף סוף העונה. עוד ועוד בני משפחה יוצאים מהבקתות, מפטפטים, רוכבים על הסוס, משחקים כדור נוצה ופינג פונג, וממלאים את העמק בסצינות מהספרות והקולנוע האפי הרוסיים וברוסית וברוסיות, שיחד עם המון האנדרטאות הסובייטיות בצדי הדרכים ובלב הערים וכל דוכני הסלולריים והקולה והפופ ברדיו - לא חשוב באיזה שפה - מזכירים שתמיד יש איזה בעל בית.

קירגיסטן, בדרך הארוכה והנהדרת לאוש. פסגות מושלגות, קניונים מונומנטליים, גבעות צהובות משתפלות, נהרות טורקיז, אגמי תכלת, עמקים ירוקים, יורטות וקרונות נישאים של נוודים, דוכנים של גבינת חלב סוסים ודבש, צלליות סוסים על קו הרכס, חמור עומד לצד הדרך פניו אליה - לא זז, פרה טפשה נעמדת באמצע הכביש, שיירת חתונה - בראשה לימוזינה לבנה מקושטת ולפניה הצלם, קבוצת נערים על אופניים וחמור מתגודדים בתחנת אוטובוס שוממה, שדות כותנה ותירס יבשים, מתבנים עמוסים, בתים בבניה, מפעל סיני, ילדה הולכת עם חישוק צבעוני ו"אל פרי גנך" בקירגיזית עם גיטין ביבר ברדיו. זוג גרמנים, מצוידים בציוד שלבישתו והסרתו הן פרוצדורה, מעפיל עכשיו אל ראש הר גבוה. בקירגיסטן, נדמה לי, אין טיילות.

קירגיסטון, אוש. אמה של הכלה הקירגיזית, אולי אם החתן, בשמלה ירוקה, מוטת כתפיים של טופולוב ושורת שיני זהב שנצצו באור השמש הסתוית, רקדה בחן ובשמחה לצלילי פולק-פופ-טכנו קירגיזי שהשמיע מין די.גיי. סמוי מהעין ליד המזרקה בגן ציבורי, שם הסבו דוכן שיווקי למזנון החתונה עם ויסקי וודקה ומיץ. אחר כך נשארו רק הזקנות, נשות המשפחה בתלבושות חגיגיות, והפליאו גם הן לרקוד. בגדי הנשים המסורתיים - שמלות רחבות עשויות משי וקטיפה או סינתטיות, וסט צמר ארוך ומטפחת ראש - נראים כאילו רוסנו מאוד. בצבעוניות חומה, שחורה, סגולה או צהובה מאופקת ודוגמאות מרומזות בלבד. אבל דווקא לכן נראים הקישוטים הנוצצים שנתפרו עליהם ועל תיקי היד והחגיגיות של בגדי הילדות נועזים שבעתיים. העזה ללא חת שמורה למיני הבד הנלווים - שמיכות, מפות, שטיחים. שם אפשר. במוזיאון ההיסטורי, מופע מופתי של גיבוב דידקטי המאיים להטביענו של תצלומים, פוחלצים, כלי נשק, כלים, שטיחים, מלבושים והמון המון טקסט, יש גם נול. עוד נול, שמומחש בו איך נהפכים החוטים העצמאיים לבד מאולף. באמצע הדרך דרומה החלו להופיע הכיפות וכיסויי הראש האיסלמיים, שהלכו והתרבו, ולצד הסקיני והגינס והפאנים המנופחים של נערות אוש הם מבהירים שאז כבר טריטוריה אחרת, חבל ארץ שחלקו כאן וחלקו מעבר לקו הגבול האלים שקבע סטלין, באוזבקיסטון, ומזכירים שגם גבולות הם לא פעם פרי של אלימות.

בדרך לטשקנט, אוזבקיסטן. מאות התגודדו עם צרורותיהם בגבול קירגיסטן-אוזבקיסטן, ממתנינים שהאוזבקים יפתחו את המעבר. לתיירות אמרו כולם שיילכו ישר לשער, הן נכנסות בלי תור. הן היססו לרגע אבל אז עטו על האפשרות לחסוך מעצמן המון נדחס, תינוקות בוכים בלי הרף ומאמץ חסר סיכוי להשתלב בתור עם כבודתן המסורבלת. אלא שהסרזינט קם במצב רוח רע וסימן להן בידו ללכת לקצה התור, כמו כולם. הן לא ויתרו עכשיו, צבאו על השער, גייסו תחינה וחנופה, ולבסוף ניצחו ונכנסו. האוזבקים, התברר, יצאו להפסקה. אחר כך חזרו. כבודתן של התיירות נבדקה על קרבה וכרעיה. הן התבקשו לפתוח את אריזות התרופות וקבצי התמונות במחשב ונשאלו בנימוס מופלג המון שאלות. לבסוף שוחררו. במונית בדרך לטשקנט, אחרי שלושה מחסומי פוליציה ומיליציה, הן הגיעו אל המחסום הגדול. חייל חמוש ורעול פנים ניגש למכונית לפניהן וביקש מאחד הנוסעים להתלוות אליו. המונית של התיירות הופנתה הצדה ודרכוניהן נלקחו למשרד לרישום. בצד ערכו חיילים חיפושים דקדקניים במכוניות חשודות. אחר כך הוסתה במהירות ובזמן התיירת שביקשה לצלם משאית צבאית שבקציה ישב חייל מעוך. מרחבים צחיחים עד קצה האופק, דוכנים של תפוחים ועגבניות ואבטיחים ומלונים ודלעות, כפרים שמציגים חזית בנויה אחת כלפי הכביש, שני ילדים בבגדי בית ספר מתקוטטים, ארבעה מנופפים לשלום לתינוק בזרועות אמו, בשדות אוספים תפוחי אדמה בשקים כתומים, טנדרים ישנים מובילים ערימות של ענפי תירס יבשים גדולות פי כמה ממידותיהם, שיירות של מכליות כתומות מובילות גז לכל קצווי הארץ, ארובות תחנות הכוח מעלות עשן.

אוזבקיסטון, טשקנט, בזאר צירסו. דרך המשי, כן. הצבעים המסחררים, הריחות המשכרים, והשפע. כל מיני התבלינים והגבינות והחמוצים והאוריז והפיצוחים והממתקים והפירות והירקות בשוק המקורה הענקי ובשוליו, וגם הבגדים והנעלים והתיקים והבדים וכלי העבודה וכלי המטבח התלויים למלוא גובה החזית ברחובות הסמוכים או מוצגים שורות שורות על הארץ. הכל נראה לעין. בדרך לשוק, ליד אולם החתונות Miss G, ישבו שלושה שוטרים במדים ירוקים, בטלים מעבודה, וחייכו. כעבור דקותיים, מרחק עשרים מטרים מהם, התנפלו פתאום שני שוטרים על אשה גוצית בחולצה אדומה והחלו לגרור אותה. גבר צעיר שניגש וניסה לדבר על לבם שישחררו אותה, נעצר מיד גם הוא. עוד אשה ניגשה אל השוטרים, ונהדפה בכוח. גררו את השניים, מתפתלים, אל אוטובוס אזרחי שעמד לא רחוק וכבר ישבו בו כמה אנשים. בפתח עמדו עכשיו ששה שוטרים. העלו בכוח את האשה באדום, את הצעיר הניחו לנפשו. אשה קמה ממקומה בתוך האוטובוס, צועקת, ונדחפה פנימה. שוטר בלבן נעמד בקצה מדרגות האוטובוס, משחק באלה. ואז ירדה מהאוטובוס האשה באדום, החליפה משפט עם אחד השוטרים, חייכה אליו והלכה. המהומה בתוך האוטובוס נמשכה. ניגש שוטר. לא לצלם, אלה בלי ניירות, לא לצלם.

אוזבקיסטון, סמרקנד. "דווה, סמרקנד", אמרתי. הקופאית בתחנת הרכבת בטשקנט נתנה בי מבט מלא משטמה ושתקה. "טו טו סמרקנד", אמרתי אחרת. "פספורט!" היא סיננה. זעם ופחד החלו לבעבע בתוכי. רצתי, הבאתי. היא הקלידה את תוכן הדרכון כולו ולבסוף החזירה אותנו. בדיקה בטחונית אחת, שניה, שלישית כולל החתמת הכרטיס בחותמת אדומה, וזהו. מקבץ שלוש המדרסות ברגיסטון יפה נצחית. הקומופוזיציה, הגאומטריה, הצבע ובעיקר היחס המשוכלל כל כך בין המשתנה לקבוע ובין השלם לחלק. הכל אחד ואחר, דומה ושונה, עומד בפני עצמו ושייך. לא צריך עוד. מרגיסטון נמתח מין מתחם התחנה, עם חנויות יקרות ובתי קפה, והוא חוסם בבנייניו בכוונת מכוון שאין לטעות בה את השכונה הצמודה, רובע היהודים הישן, הצפוף, שאין בו עוד כמעט יהודים. הגעתי לבית הכנסת לאמצע תפילת נעילה. שבעה גברים מבוגרים, זקן אחד, אחד מאמריקה, שלושה בחורים ואשה, תמרה. הם שרו "עננו" ואני בכיתי. על יום הכיפורים, על קהילה שחרבה ועל הקלקול הגדול.

אוזבקיסטון, סמקונד. בהמשך השביל של בית הקברות מתפתלת שאהי זינדה, שדרת המוזוליאומים שבנה טימור העריץ במאה ה-14 והלכה וצמחה מאז, והעין אינה שבעה מהירוקים והטורקיזים והכחולים והתכלת והלבן והשחור והטרקוטה. פעולת שחזור מסיבית שנעשתה לפני כמה שנים שיוותה למבנים ברק ועושר עצומים. בחדר גדול צמוד לביתה ולגינתה הפורחת ברובע הרוסי מציגה אופנאית לבושה פרי עיצובה גירסאות בנות זמננו ללבוש האוזבקי המסורתי. לא נותנים מנוחה לעבר, לא נותנים מנוחה להווה. באתר אחר ששוחזר ציווה הנשיא, איסלם קרימוב, להימנע משימוש באדומים, אות לעצמאותה השלמה של ארצו. דיוקן הנשיא אמנם תלוי על הקיר במין מועדון מעל לראשיהם של שחקני קלפים, אבל לא ממש לאישיות סוגדים אלא למה שהיא מייצגת. במדרסה בטשקנט אמרו: סטלין סגר הכל, ועכשיו חזרנו לדת, לתרבות, לשפה. 35 תלמידים לנים שם ועוד עשרות רבות באים מהעיר וסביבתה, לומדים לימודי דת וליבה ושחמט וגידו. ובשנה הבאה עץ הלימון יגדל עוד וייתן פירות טובים.

אוזבקיסטן, בדרך לבוכרה. הפחד המסוים התחלף בדודנו - הייאוש הבירוקרטי. בירוקרטיה, כידוע לנו, היא נושאת כליה הנאמנה של העריצות. הקופאית בתחנת הרכבת בסמרנד מקדישה כרבע שעה לכל נוסע: השוואה מדוקדקת של פרטי תעודת הזהות, שיש להציגה גם בנסיעות בתוך הארץ, עם הפרטים הרשומים על גבי פתקית זעירה, רישום הפרטים במחשב, רישום על גבי הפתקית, ובצדה האחורי, ולבסוף רישום פרטי היסוד בכתב יד צפוף ביומן. אחר כך התשלום. באמצע ניגשים אנשים לברר בירורים, שלפעמים מתלקחים לריב זמני, והקופאית נעמדת במקומה להוכיח דברים על מסך המחשב וטועה לגמרי בהבנת בקשתו של זקן אחד ומתחילים מחדש. כל שאלה על כתובת מתפתחת לשיחה מפורטת, לבבית תמיד. וכך, בין אי יעילות מוחלטת במונחי הזמן המהיר שלנו, הגלובליסטים, פרי הבירוקרטיה, לפיקוח ההדוק למדי שהיא מאפשרת - מורגל לגמרי, כך נראה - מתנהלים העניינים. בין ספטמבר לנובמבר יוצאים עובדי המיגזר הציבורי לקטוף כותנה. הסטודנטים לנים ליד השדות. אחרים, רופאים למשל, מקבלים שבוע-שבוע. אולי נפגשים כאן הסובייטיות, הניכרת מאוד כל הזמן - אי אפשר להיגמל במחי - עם מסורת. אולי לא. מי שיכולים, משלמים ופודים חלק מעונת הקטיפ. יש חינוך חינם, ורפואה חינם ופנסיה ודיוור, אין עוני מחפיר, רק דלות, ואמצעי התחבורה, השירותים הציבוריים וחלק מן התעשייה הם בבעלות ובפיקוח ממשלתיים. לעת עתה.

אוזבקיסטן, בוכרה. לחמוד. את השטיח הזה, בחנות אריגת השטיחים של יונסק"ו שאין לה עוד דבר עם יונסק"ו והיא מתנהלת כמו מין עמותה המכשירה אורגות ומאכסנת אותן, שנעשה על פי דוגמה של שטיח עתיק, לאחר שהועתקה לתכנית על נייר מילימטרי, בחוטי משי שנצבעו בצבע טבעי והעבודה עליו נמשכה ששה חודשים והוא משנה את מראהו כשמסתכלים עליו מזוויות שונות. ואת שטיח הצמר בבזאר ואת הסוזני הרקומים רקמת משי ואת צמיד הזהב בשוק הצורפים. לחמוד ולא להתאוות, כי זהו חפץ, דבר, שאני רוצה שיהיה שלי וקרוב לודאי שלא יהיה. בוכרה כולה היא שכיית חמדה, עיר שנשתמרו בה מאות אתרים היסטוריים ולכן יש בחלקיה תחושה של עיר ממש ולא של אוסף מונומנטים, ולמרות התייריזם ולמרות השחזורים המקימים לתחיה, בסך הכל הניחו לה למדי לנפשה וכך יש חור עצום באחד הקירות של מדרסת אולוגבק ומחראה באחד מקיטוני השינה של תלמידיה, ולהבדיל או לא דוכנים של רוכלים בחצרות הפנימיות של מבנים היסטוריים אחרים, שכוחם כמו כוחו של שרידי השטיח המקורי שעל פיו נעשה השטיח שלי - כוחו הגדול של הפגום.

אוזבקיסטון, בוכרה. החתן והכלה ירדו מהמכונית ולפניהם, מצדדיהם ומאחוריהם נערכו צוות הצילום והפמליה המלווה. הם החלו לרדת אט אט במדרגות המובילות אל הברכה בליאבי האוז - ששרדו בה ההוד וההדר של עתיקות למרות שהיא נטועה עכשיו במין יפו העתיקה, חלקה הצפוני של שכונת היהודים לשעבר החסום לתנועת כלי רכב ובחזיתו דוכנים-דוכנים של רוכלי מזכרות עילית ולא במטבע זר - והצלם עם המצלמה המחוברת לגופו החל לרקד סביב החתן - כולו לבן מכף רגל ועד ראש, קטן, מדבר בלי הפסק ואוחז את שולי שמלתה של הכלה, וסביב הכלה - הגדולה ממנו בראש ורחבה ממנו בהרבה, שלא הוציאה הגה אבל ביטאה היטב את אי שביעות רצונה במחוות קטנות של ידה הימנית, מקיף אותם ב-360 מעלות בהתאם להוראות במאי האירוע. ואז הופיעה הצוענייה. קשה היה לטעות בה. לבושה שמלה פשוטה, תיק מסורבל תלוי על כתפה, כהה, בהריון מתקדם מאוד. היא נכנסה לפריים. במאי האירוע צרח, האוויזים בברכה צווחו, הצוענייה נסוגה צעד אחד לאחור, אבל מיד חזרה, פושטת יד לאיש פמליה בכיר, לא מרפה עד שנתן לה שטר. עכשיו הצטרפה אליה חברתה עם תינוק על הידיים, והשתיים נשארו שם, מסתכלות על בני הזוג, שהגיעו בינתיים אל שפת הברכה, הריקה עכשיו מהאוויזים, שבבוקר הבריה אותם אליה פנימה העובד שהפעיל

את המזרקה הרועשת ועכשיו הם נחו להם מתחת לשולחנם של שני רוסים צעירים נמרצים חמושים במצלמות היפר-פאליות, שלא הניחו להן גם כשהגיעו המנות ולא ידעו איזה פריים מסתתר להם שם. אחר כך הגיעה קבוצה של גברים צעירים שהובילו את הנשים במהירות לכיוון המדרסה, ברצונן או שלא ברצונן, והחתן והכלה פסעו מעדנות לכיוון הבזאר, ופתאום החלו שתי הנשים לרוץ במעלה המדרגות, כאילו הן בורחות מפני משהו, ובקציה הן נעצרו, הסתובבו קצת בין המוניות, ונעלמו.

שקט מאוד וריק בשכונות העתיקות של הערים. מבוך של בתים עתיקים מתפוררים בני קומה או שתיים עשויים לבנים ובוץ ועץ ואלתורי אלתורים, רחובות צרים בלי פרספקטיבה המרוצפים מהמורות בטון ובשולי השוליים - מכוסים עפר בלבד, חזיתות רצופות, שערים גדולים המובילים אל חצרות פנימיות שסביבן בנוי הבית, מכולת פה ושם, חלון זעיר שמוכרים ממנו לחם, איש זקן מאוד יושב ישיבת כובסת בצד הכביש ומוחה את עיניו דקות ארוכות, זקנה תשושה שוכבת על סף דלת ביתה כדי שתוכל לעקוב אחרי הנעשה בחוץ, ילדים על אופניים ועם כדורגל, חבורה של צעירים סביב ספסל.

שקט וריק בערים בכלל. כך הן נראות לי: טלאים של שכונות עתיקות; שדרות או רחובות רחבים מאוד - רוסיים קולוניאליים, סובייטיים או פוסט-סובייטיים - שלאורכם נבנים עוד ועוד מיני-קניונים כמו-ניאו-ליברליים ובדרך כלל גם בנייני הציבור; בזארים ושווקים בשוליים. אין כמעט רחוב בעצם - כזה שהולכים בו וקונים (כלומר שמשוטטים בו), אין מקומות בילוי ליליים. יש בזארים גדולים, מעט מכולות, עבודה, ובערב חוזרים הביתה למשפחה והולכים לישון.

אוזבקיסטן, הדרך מבוכרה לחיווה. מה נושאת המשאית הגדולה שכתוב עליה, Willner, *Qualitätskartoffeln und Frischgemüse*? [לא מוצאת את האומלאוט]. האמנם תפוחי אדמה איכותיים לשוק האוזבקי האנין? או שמא נמכרה בעסקת עודפים של ענקית מזון או שיווק גרמנית או שוויצרית במחירי מציאה לעולם השני-שלישי והיא נושאת עכשיו מזרחה שקים של מלט או אורז או תרופות שפג תוקפן. אבק. חלודה ואבק. חלודת הטרקטורים הסובייטיים האדירים, שנראים כמו שלדי שער הגיא מצומקים, חלודות כל הלאדות והמשאיות הקלות, חלודת קונסטרוקציות הברזל ורגלי השולחנות והמחסנים ויצולי העגלות. ואבק חול המדבר, המכסה על כביש 380A החוצה את מדבר קיזיילקום ועושה בו שמות עד שתושלם סלילתו מחדש ב-2015 ואז יכסה המדבר גם אותו, אבק תחנות הדרכים, האבק על בגדי ושערי, ואבק מצודות החול בחורזם, העשויות בוץ ומתנשאות, מרהיבות ביופיין, מעל לדלתת נהר האמו-דאריה. בכפרים למרגלותיהן יש כבר עצים צבועים צהוב מוחלט, טנדרים עמוסים פרי קציר וכותנה שנקטפה, עגלות רתומות לחמורים המשיבות את העובדים מהשדה, עגלה אחת רתומה לסבא שמסיע את נכדותיו וכפר בתצורה חדשה לי של מושב מבוסס. הגענו לחיווה בחושך. לא יאומן. כאילו התקבצו כל המדרסות והמסגדים והמינרטים והמוזוליאומים ובתי המגורים והכרות והחומות מקודם ויצרו יחד עיר אחת שלמה.

אוזבקיסטן, חיווה. הילד המשיך לירות בתמ"ק שלו גם בתוך קבר פהלבון מחמוד, המעוטר כולו ממסד עד טפחות על כל חלקיו בסלסולי קרמיקה סמיכים בסגנון פרסי, ולא נעתר להפצרות אמו שיבוא ויכרע אתה מול פרח המולא, שקיבל מנחות מזון וכסף מהבאים ובירך בתמורה על פת לחם. עיטור פרסי עם תקרות יוצאות דופן בגווני כתום ואדום וצהוב יפהפיים יש גם בהרמון, ששופץ באחרונה. לפני כמה ימים שנדמים היסטוריים עמדתי מול מקבץ המדרסות בסמרקנד וראיתי יופי נצחי. נכון. אחר כך בסמרקנד עצמה, ובבוכרה ובחיווה, ראיתי עוד ועוד מהיופי הזה. שמות המקומות הולכים ונשכחים ממני, הזמנים נעשים זמן גדול אחד, וההשתאות מתרשלת. עודפות. עודפות של החוויה ולא של היופי, לא יכול להיות אחרת. וישנם המקומות הלא נשכחים. למשל זה: מסגד ג'ומעה בחיווה. חלל ענקי, ריק, מרוצף ריצוף פשוט ואחיד, ובו שדרות של מאות עמודי עץ מגולפים התומכים בתקרת עץ ושני פתחים המכניסים פנימה את אור שמש. הוא נבנה במאה העשירית ורוב רובו שחזור מהמאה השמונה-עשרה, אבל למי אכפת. הנה שוב הגאומטריות הגאונות בפשטותה, תעתועי החוזר והנבדל ויחסים לא נגמרים בין אור לצל.

חיווה-טשקנט-מוסקבה-נתב"ג/לוד/ליד.

זהו.